CUDES JOURNAL
CURRENT DEBATES IN SOCIAL SCIENCES

Balcı, T. (2024). Olumlu ya da Olumsuz Abartma Sanatının Farklı Görünümleri. *Journal of Current Debates in Social Sciences*, 146-153.

Research Article

Olumlu ya da Olumsuz Abartma Sanatının Farklı Görünümleri

Different Views of the Art of Positive or Negative Exaggeration

Prof. Dr. Tahir BALCI
Çukurova Üniversitesi
thbalcii@gmail.com
ORCID: https://orcid.org/0000-00032557-5567

DOI: http://dx.doi.org/10.29228/cudes.75342

Artikel Info

Geliş: 19.02.2024
Onay: 21.02.2024

Anahtar sözcükler: İletişim, değersizleştirme, abartma, retorik, değerlileştirme

Özet

"Bilgi olmadan fikir sahibi olunamaz" sözü, bilginin insan hayatında ne kadar önemli olduğunu gösterir. Ancak bilginin başkalarına ne zaman, nerede, niçin ve nasıl aktaracağı konusu da son derece önemlidir. Hatta bilginin aktarılma tarzı diğer unsurların tümünün önüne geçebilir. "Nasıl?" sorusuna yanıt vermek bir sanat işidir. Dolayısıyla söz sanatları tarih boyunca filozofları, saraylıları, politikacıları ve bilim insanlarını meşgul etmiştir. Abartma, anlatıma güç katan, inandırıcılık derecesini yükselten bir söz sanatıdır. Ancak abartmaların çoğunda mantık görmek olanaksızdır. Zira abartmada aklın sınırlarını zorlamak ve şaşırtmak temel ilkedir. Abartmanın önemli kısmı inandırıcı olmadığına göre aynı ölçüde yalan içermektedir. Bu yalanlar kışkırtıcı ve yıkıcı olabildiği gibi kimseye zarar vermeyen ve söyleyeni / dinleyeni mutlu eden yalanlar da olabilir. Abartmada bulunurken en çok yararlandığımız söz sanatı benzetme ve karşılaştırmadır. "Şeker gibi karpuz" derken karpuzun tadını şekerin tadına benzetiriz; "deve gibi adam" derken bir kişinin boy pos bakımından normalin üstünde olması nedeniyle deveyle karşılaştırırız; "baldan tatlı dil" derken mecazdan faydalanıyoruz. Üstkavram olan abartma, değer artırma ya da değer küçültme işlevi gören bir söz sanatıdır. Değer küçültme de kendi arasında değerlileştirme ve değersizleştirme olmak üzere ikiye ayrılır. Yani küçültme sanatı olumlu ve olumsuz olmak üzere iki yönlüdür. Sözel anlamda değerini aşağı çekmek suretiyle söylemine ve eylemine alçakgönüllülük, cömertlik, onay, incelik, uzlaşma ve sıcakkanlılık katarak nezaket çerçevesinde kalmak, olumlu anlamda değer küçültmedir, yani değerlileştirmedir.

Article Info

Received: 19.02.2024
Accepted: 21.02.2024

Keywords: Communication, devaluation, exaggeration, rhetoric, valorisation

Abstract

The proverb "You cannot have an opinion without knowledge" shows how important knowledge is in human life. However, when, where, why and how to transfer knowledge to others is also extremely important. In fact, the way of transferring knowledge may even override all other elements. Answering the question "How?" is a work of art. Therefore, the art of rhetoric has occupied philosophers, courtiers, politicians and scientists throughout history. Exaggeration is a verbal art that adds strength to the narrative and increases the degree of credibility. However, it is impossible to see logic in most exaggerations. Because the basic principle of exaggeration is to push the limits of reason and to surprise. Since a significant part of exaggeration is not convincing, it contains lies to the same extent. These lies can be provocative and destructive, or they can be lies that harm no one and make the teller/listener happy. The most frequently used figures of speech in exaggeration are simile and comparison. When we say "watermelon like sugar", we compare the taste of watermelon to the taste of sugar; when we say "man like a camel", we compare a person to a camel because he is above normal height and stature; when we say "tongue sweeter than honey", we make use of metaphor. Hyperbole, which is a metaphor, is a figure of speech that functions either to increase or decrease value. Depreciation is also divided into two categories: positive depreciation and negative depreciation). In other words, the art of minimisation is two-way, positive and negative. To remain within the framework of courtesy by adding humility, generosity, approval, kindness, tact, compromise and friendliness to one's speech and action by lowering one's value in the verbal sense is positive undervaluation, i.e. valorisation.

1. GİRİŞ

Uğur Mumcu'ya atfedilen "Bilgi olmadan fikir sahibi olunamaz" sözü[1], bilgisizliğine rağmen fikir beyan ederek konuşan kişilerin kendi kendilerini küçük düşürüp rezil edebileceklerine işaret eder. Bilgi insana muhakeme gücü ve tutarlılık kazandırır, toplum içinde sahip olduğu saygınlığını artırır, sözlerine artıdeğer katar. Bilen insan mütevazıdır, haddini bilir. Bilgisiz / cahil insan ise haddini bilmez, saygısızdır. Bu olumsuz vasıflarını saldırganlığıyla örtmeye çalışır.

Bilgi bu kadar önemliyken, başkalarına aktarılması da son derece önemlidir. Bilgi sahibi olan birey bilgiyi karşı tarafa aktarma konusunda başarılıdır demek her zaman doğru bir önerme değildir (Karaman, 2018). Neyi, kime, ne zaman, nerede, niçin ve nasıl aktaracağımız konusu söylemimizin özünü oluşturur. Hatta "Nasıl?", dolaylı olarak da olsa diğer unsurların tümünün önüne geçer. Bu nedenle sıkça belirtildiği gibi ne dediğin değil, nasıl söylediğin önem taşımaktadır.

Yazılı ya da sözlü iletişimde alıcıyı (okuru, dinleyiciyi) daha fazla etkilemek için çeşitli yollara başvururuz ve bu yolları kimi zaman bilmeden, kimi zamansa farkındalıkla kullanırız. Bu yollar "nasıl"a yanıt vermeye çalışan ilkelerdir, kurallardır, stratejilerdir. Söz konusu yol ve yöntemlerin tamamı değişik kavramlarla ifade edilir: belagat, retorik, söz sanatları.

Söz sanatları tarih boyunca filozofları, saraylıları, siyasetçileri, politikacıları, işletme sahiplerini ve bilim insanlarını meşgul etmiştir.

Retorik ilk olarak antik Yunanistan'da ilgi konusu olmuştur. Antiphon, Andokides, Lysias, Isokrates, Isaios, Aischines, Lykurgos, Hypereides ve Deinarchos, Gorgias ve Demosthenes gibi Yunan söz ustaları bugün hala önemli retorik modelleridir.[2] Hatta Aristoteles'in, Çicero'nun veya Quintilian'ın kuramsal yazıları bugün bile önemli başvuru kaynaklarıdır.

Michael Rasche'nin Çiçero'dan aktardığına göre söz (Bu günkü anlamda bütünsel anlamda konuşma ve yazma, yani söylem denebilir) beş adımdan oluşur:[3]

- Konu: Yazmak / konuşmak isteyen kimse önce kendine bir konu bulur.
- Kurgulama: Etkili olabilmek için konunun iyi bölümlendirilmesi ve kurgulanması gerekir.
- Biçemleme: Kurgulanan konunun daha etkili bir şekilde aktarılabilmesi için yeri geldikçe söz sanatlarından – örneğin eğretilemelerden, eskil sözcüklerden, abartmalardan, uyaklardan, arıksayışlardan – yararlanmak gerekir.
- İçselleştirme: Sunulacak içeriği içselleştirmek, hatta mümkünse ezberlemek çok önemlidir.
- Söylenecek sözün amacına ulaşabilmesi sadece sözcüklere değil, bunlara eşlik eden mimik ve jestlere, genel duruşa, ses tonuna, konuşma hızına bağlıdır. Yazı dilinde bu unsurların işlevini noktalama işaretleri karşılar.

Güzel konuşmak ve yazmak yaratıcı ve özgün olmakla mümkün olabilir. Bu günkü politikacılardan örnek verecek olursak, birçoğunun yaratıcı olmadığını, sürekli tekrar ettikleri "Mızrak çuvala sığmıyor", ""… beis görmüyorum" gibi basmakalıp ifadelerle çok sıkıcı olduklarını söylemek gerekir.

Bu bağlamda Michael Rasche'nin Quintilian'dan alıntıladığı „Nur ein guter Mensch kann gut sprechen.", yani "Yalnız iyi bir insan iyi konuşabilir."[4] sözünün çağımızda hiçbir geçerliliğinin olmadığını söylemeliyiz. Aksöz'ün (2023) "yalan" üzerine yaptığı bilimsel çalışmasını anımsayacak olursak, Quintilian'ın bu sözünü revize etmek gerekir. Evet, iyi insanlar da iyi konuşabilir, güzel yazabilir. Ama güzel yazan veya iyi konuşan her insanı iyi insan kategorisine sokmak hiç doğru değildir. 1. Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'da retoriğe soğuk bakılmasına sebep olan ve etkili konuşmalarıyla kitleleri peşinden sürükleyip büyük felaketler yaratan A. Hitler, en büyük tehlikelerin en iyi konuşan ve böylece inandırma yeteneği en yüksek olan insanlardan gelebileceğine verilebilecek en iyi örnektir.

[1] Tam şekli "Bilgi sahibi olmadan fikir sahibi olmak, tehlikelidir." Olan sözün asıl sahibinin Konfüçyüs olduğu belirtilmektedir. https://www.drekmekcioglu.com/blog/page/145/ (Erişim tarihi: 26.07.2023).

[2] https://de.wikipedia.org/wiki/Attische_Redner

[3] https://michaelrasche.eu/die-fuenf-schritte-der-antiken-rhetorik/

[4] https://michaelrasche.eu/quintilian/

2. STİL, ÜSLUP YA DA BİÇEM ÇALIŞMALARI

Söz sanatları anlamında üslup, stil, belagat, retorik ya da biçem gibi terimler kullanılmaktadır. 1. ve 2. Dünya Savaşı'nın yarattığı travmaların atlatılmasından sonra Avrupa'da olduğu gibi (bkz. Zengin 2000: 129-135).) son yıllarda Türkiye'de de bu alandaki çalışmalar çok artmıştır. Divlekçi (2007 ve 2009), Coşkun (2010), Ünal (2015), Ersoy (2017) internet taramasında ilk rastlanılacak çalışmalardır. Prof. Dr. Ünsal Özünlü önderliğinde başlatılan ve ilki 2001 yılında Pamukkale Üniversitesi'nde geçekleştirilen "Uluslararası Dil - Yazın - Deyişbilim Sempozyumu" serisi günümüze kadar bu alana sağladığı katkılarla araştırmacı bilim insanları için önemli bir kaynak havuzu oluşturmuştur. Kuşkusuz ki ilgili yazarın tercih ettiği şekliyle "biçem" konusuna en büyük katkıyı sağlayanların başında Prof. Dr. Munise Aksöz gelmektedir (bkz. Aksöz 2017; 2020; 2022a; 2022b; Aksöz & Akbulut 2004; Aksöz & Bahatır 2019; Aksöz & Balcı 2023a). Aksöz & Balcı (2023a) gülmenin de söz sanatlarıyla yakın bir ilgisi olduğunu göstermişlerdir: "Elbette ki gülme ediminin 'ironi' … ile çok büyük bir ilişkisi vardır. Zira ironi basit bir şakaya dayanabildiği gibi …. hiciv şeklinde, karikatürize etme, gülünç hale getirme, dalga geçme, alay etme, ciddiyetini sarsma şeklinde de ortaya çıkabilir." *(agy., s. 1339)*.

3. BAZI BİÇEMLER

Yukarıda sözünü ettiğimiz Aksöz (2017) geniş kapsamlı kitabında ses yansıması, ses yinelemesi, önyineleme, artyineleme, koşut yineleme, zıt koşut yineleme, kıvrımlı ikileme, aralıklı ikileme, çok ekli ikileme, kök yinelemesi, çağraz yineleme, geriden yineleme, bağlaçsız yineleme, tek bağlaçlı yineleme, çok bağlaçlı yineleme, yükselen derecelendirme, alçalan derecelendirme, kişileştirme, nesnelleştirme, duyum ikiliği, benzetme, eşsöz, zıtlaşma, şişirme, dolaylama, örtmece, kapsamlayış, adsayma, düzdeğişmece, abartma, değer küçültme, arıksayış, alaysılama, eğretileme, simge, alegori gibi birçok söz sanatını didaktik olarak irdelemiş ve öğrencileriyle uygulamıştır. Bu çalışmada sadece abartma, değer küçültme üzerinde durulacaktır.

Abartma (Alm. Hyperbel, Übertreibung) anlatıma güç katan, inandırıcılık derecesini yükselten bir söz sanatıdır. Glück (2010: 274) Hyperbel'in antik söz sanatlarında Quintilian tarafından "schickliche Übersteigerung der Wahrheit", yani "gerçeğin uygun bir şekilde abartılması" olarak değerlendirildiğini belirtmektedir. Abartma, değer yükseltme ya da değer küçültme / değersizleştirme şeklinde ortaya çıkar. Bu nedenle olsa gerek, stilistik terimleri genelde içeren Bußmann'da (2008) "Hyperbel" yer aldığı halde "Übertreibung" ve Untertreibung" yer almamaktadır. Glück (2010: 731) "Übertreibung" maddesinde "Hyperbolie"ye, "Untertreibung" maddesindeyse "Litotes"e (s. 738) göndermede bulunmaktadır. Bu konuyu aşağıda açacağız. Yani Quintilian Hyperbel'i bir üstkavram olarak görmektedir, kavram bir şeyin değerini alta ya da üste çekmeyi içermektedir. Ancak abartmaların çoğunda bir uygunluk ya da makuliyet görmek söz konusu değildir. Zira Aksöz'ün (2017: 189) araştırmalarından da anlaşıldığı üzere abartmada aklın sınırlarını zorlamak, hatta aşmak, böylece şaşırtmak temel kaidedir:

> "Bu biçem söyleme eklediği kuvvet ve yoğunluktan dolayı günlük yaşamda da çok kullanılmakta ve bilinmektedir. Günlük yaşamda bu kadar çok bilinmesi aslında abartma biçeminin bir özelliği olan "**şaşırtma"** unsurunun etkisinin yitmesine neden olmuştur. Örneğin çok kullanılan "*kaplumbağa hızında yürümek", "gülmekten çatlamak", "korkudan yüreği ağızına gelmek"* ya da *"kahrından ölmek"* gibi ifadeler duyanı şaşırtmamaktadır. Bu kullanımlara bakıldığında **Abartma Sanatı**nın ayrıca içinde yalanı barındırdığı da görülmektedir, çünkü o kadar çok abartılmıştır ki gerçek olamayacağı, yalan olduğu apaçık ortadadır. Okuyan ya da dinleyen için inanılırlığı kalmamıştır." (agy.).

Abartmanın önemli kısmı inandırıcı olmadığına göre aynı ölçüde yalan içermektedir. Bu yalanlar kışkırtıcı ve yıkıcı olabildiği gibi kimseye zarar vermeyen ve söyleyeni / dinleyeni mutlu eden yalanlar da olabilir. Örneğin bir kişinin yanında X kişisi hakkında yapılan bir değerlendirmenin / basit bir eleştirinin o kişi tarafından X'e "Y senin hakkında ağır sözler söyledi, … dedi" diye aktarılması, her an öfke patlaması yaşamaya ve linç etmeye hazır toplumumuz büyük kısmı için felakete neden olabilir. Bir de bir annenin oğluyla ilgili yaptığı şu paylaşım, kimseye zararı olmayan, kadının oğluyla duyduğu gururu gerçek ötesi sözlerle dile getiren bir biçemdir: "Benim oğlum var ya, benim oğlum dünyanın en yakışıklı oğlu, bir bakışına ömrünü verirsin, güldüğü zaman kışlar yaz olur." Zira kadının oğlunun dünyanın en yakışıklı oğlu olma ihtimali dünyadaki tüm oğulların toplamının o sayıya

bölünmesi kadardır; güldüğü zaman kışların yaz olması da absürt bir ifadedir. Ancak bu absürtlük, kadının aşırı sevgisini ifade eden bir eğretileme olarak değerlendirilebilir.

Abartmada / mübalağada bulunurken en çok yararlandığımız söz sanatı benzetme ve karşılaştırmadır. "Şeker gibi karpuz" derken karpuzun tadını şekerin tadına benzetiriz; "deve gibi adam" derken bir kişinin boy pos bakımından normalin üstünde olması nedeniyle deveyle karşılaştırırız; "baldan tatlı dil" derken mecazdan faydalanıyoruz.

"Bir of çeksem karşıki dağlar yıkılır" adlı Kayseri türküsünde olağanüstü bir abartma vardır. Abartma yoluyla kişi, sevgi, hasret vb. duygulardan kaynaklanan isyanını anlatmaktadır.[5] Bu isyan aynı zamanda bir iddiadır; gerçekte of çekerek dağları yıkmak olanaksızdır. Yani gerçeğe aykırılığın başladığı noktada abartma başlamış olur ve derecesi farklı farklıdır.

Aksöz & Balcı'nın (2023a) ortaya koyduğu gibi "gülme" ile "ironi" arasında sıkı bir bağ vardır. Ancak ironi, abartının da temel unsurlarından birisi olabilir. Ancak metnin alımlanabilmesi için bağlamın çok önemli olduğuna dikkat çekmemiz gerekir:

> **"Abartma Sanatı** bir söylemi veya olayı komik, gülünç, alaysı kılmak amacıyla da kullanılmaktadır. Bunun için de **Eğretileme Biçemi**nden yararlanır, çünkü ikisi birlikte abartıyı arttırmaktadır. Kısaca, bu iki biçem birbirlerinin etkisini ve söylem güçlerini çoğaltırlar. **Abartı Sanatı**nı doğru anlayabilmek için her zaman metnin bütünlüğüne bakmak gerekir." (Aksöz 2017: 189).

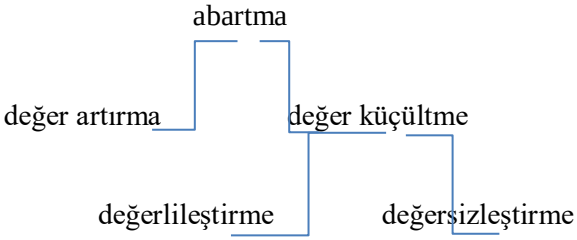
Kuramsal açıdan bir şeyin değerini yukarı ya da aşağı çekmek için Almancada "übertreiben" ve "unterteiben" olmak üzere iki eylem varken, söz sanatı olarak da "Hyperbel" (Übertreibung ve Unterteibung) mevcutken Türkçede yalnız Aksöz'ün (2017: 188-190) bu ayrımı gördüğünü saptayabildik. Günlük dil ediminde de bu ayrımın yapılmadığını, bir şeyin değerini aşağı ya da yukarı çekmenin "abartmak" eylemiyle karşılandığını söyleyebiliriz. "Yemeğe hiç tuz katmamışsın yine" söyleminde aslında yemeğe hiç tuz katılmadığına değil, az tuz katıldığına bir göndermede bulunulmaktadır, yani değer küçültülmektedir (Untertreibung). Ama başka bir gözle bakacak olursak aslında abartma yapılmaktadır, fakat bu abartma tersinedir. Nitekim yemeğe hiç tuz katmadığını – gerçekte az tuz kattığını - iddia ettiğimiz kişiden büyük olasılıkla "Abartma! / Abartma istersen! / Abartıyorsun!" gibi bir karşılık alacağızdır. Aksöz (2017: 190) bu söz sanatını "arıksayış" (Alm. Litotes) olarak tanımlamaktadır:

> "**Arıksayış**, iki tane olumsuz sözcüğün birlikte kullanılarak ifadeyi olumlaması ya da ön plana çıkarmasıdır. Bu biçem ile söylenmek istenilen ifadenin söylem gücü bilinçli olarak zayıflatılmış olunur, abartıya gidilmemiş olunur. **Arıksayış, Abartı Sanatı**nın zıttıdır. Birinde inanılmayacak derecede bir abartı söz konusu iken diğerinde olduğundan küçük ya da değersiz gösterme vardır." (agy.).

4. ABARTMA, DEĞER KATMA, DEĞERSİZLEŞTİRME

Görüldüğü gibi birçok söz sanatı iç içedir. Aslında doğal olan bu durum, terimsel – kavramsal açıdan "Hyperbel" / "abartma" konusunda daha belirgindir. Bu belirsizlik günlük konuşmalarda bir sorun yaratmasa da alansal tartışmalarda sorun yaratabilmekte, söz konusu söylemin bağlamsal işlevinin farklı yorumlanabilmesine, iletişimin amaçlanan hedeften sapmasına bağlı olarak söylemin farklı bir boyut kazanmasına (Karaman, 2014) dolayısıyla da edimsöz (Illokution) ile etkisöz (Perlokution) arasında bir çelişkiye neden olabilmektedir. Bu belirsizliği aşağıdaki şekilde gidermek mümkündür:

[5] Hasret duygularının yoğun olarak yansıdığı Almanya türkülerinde söz sanatı olarak öyküleme, tasvir, güzelleme, benzetme, yineleme, abartı, kişileştirme, mektuplaşma vb. kullanılmaktadır (Öztürk / Canbolat 2021: 30). Abartma sanatını *Almanya Türküleri*'nin 1980-1990 yıllarına tekabül eden ve Türklerin "iki kültür arasında kalmışlığı"nı terennüm eden örneklerinde özellikle görürüz: "Seni bana cennet tabir ettiler/ Cehennemden farkın yokmuş Almanya", "Yaktı beni zalim felek, Aktı kanım elek elek, sinemi çürüttü bu gam, felek beni taşa çaldı, bacağımı kesti aldı, Almanya'da Almanya'da" (bkz. Öztürk 2001: 86).

Şekilde görüldüğü gibi "abartma" bir üstkavramdır ve gerçeğin sınırını aşan bütün söz sanatlarını kapsar. Abartmaların bir bölümü değer artırırken diğerler değer küçültür. Değer artıran ifadeler sözcüksel – anlamsal açıdan olumludur. Ancak olumlu görünmesine karşın ironi içeriyorsa bağlamsal olarak olumsuzsa dönüşebilir. Yukarıda verdiğimiz bir annenin oğluyla ilgili duyguları değer artıran bir abartmadır. Ancak "Sen süper zekalısın, nasıl becerdin bunu?!" söylemi değer artırıyor gibi görünse de tersi düşünülebilir. Değer artırma çoğu zaman övünmeyi seven, nezaketsiz ve bencil insanların söylem tarzını yansıtan bir söz sanatı olarak değerlendirilebilir.

"Değer küçültme" yansız (nötr) bir terimdir / kavramdır. Seçilen sözcükler düzanlamlarıyla göndergelerinin değerini düşürecek diye bir şey yoktur. Elbette ki değersizleştirme söz konusu olabilir. Örneğin basit bir hata yapan çocuğuna bir babanın "Bizim öküz bile senden daha akıllı" demesi hem değer küçülten hem de değersizleştiren bir söz sanatı içermektedir. Değersizleştirici söylemlerin temel özelliği nezaketsizlik, saygısızlık ve sevgisizlik içermesidir.

İnsanı insan yapan en büyük erdemlerden birisi, değer küçültürken değerlileştiren, yani değer katan söylemlerdir. Sözeylem kuramı çerçevesinde nezaket ve nezakestsizlik konusunu ele alan Balcı'nın (2021 ve 2023) örnek ve yorumları tam da bu konuyu enine boyuna irdelemektedir. Nezaket, iletişimde bulunanların karşılıklı güvenine, işbirliğine, dayanışmasına, kırıcı olmalarına, saygısına, empatisine ve tevazuuna bağlıdır.

G. Leech, Bonacchi'ye (2013: 58f.) dayanarak iletişimsel ilişkilerin pekiştirilmesi veya yumuşatılması aşağıdaki gibi sözeylemsel kurallar ve altkurallar çerçevesinde bir strateji izlemek gerektiğini söyler:

> 1) İncelik ilkesi (Die Takt-Maxime): a) Karşındaki için çabayı/maliyeti en aza indir! (Seninle biraz konuşabilir miyim?) b) Karşındakinin faydasını maksimize et! (Pastayı yiyebilirsin!)
>
> 2) Cömertlik ilkesi (Die Maxime der Großzügigkeit): a) Kendi çıkarını en aza indir! (Kusura bakmayın, sizin için söylüyorum). b) Bütün riskleri üzerine al! (Sen uğra, bir şeyler hazırlarım, bunu yemekte konuşuruz).
>
> 3) Onay ilkesi (Die Maxime der Zustimmung): a) Karşındakini eleştirmeyi ya da aşağılamayı en aza indir! ("Yumurta kırmasını bile bilmiyorsun" yerine "Sen de güzel yemek yapabiliyorsun"). b) Karşındakinin beğenisini en üst düzeye çıkar! (Yemek konusunda da muhteşemsin!).
>
> 4) Alçakgönüllülük / tevazu ilkesi (Die Maxime der Bescheidenheit): a) Kendine değer atfetmeyi en aza indir! ("Sen bir dâhisin" sözüne "Tabii ki öyleyim" yerine "Estağfurullah!" demek alçakgönüllülüktür). b) Kendini hor görmeyi en üst düzeye çıkar! "Bu konuda da benden iyisi yok" yerine "Sık sık böyle saçmalıyorum").
>
> 5) Uzlaşma ilkesi (Die Maxime der Übereinstimmung): a) Karşındakiyle olan farklılıkları arka plana it! Başkalarıyla arandaki benzerlikleri öne çıkar! ("Seninle hiçbir konuda anlaşamıyoruz" yerine "Bak işte, anlaşabildiğimiz çok konu var")
>
> 6) Sempati ilkesi (Die Maxime der Sympathie): a) Karşındakiyle arandaki soğukluğu en aza indir! b) Karşındakiyle arandaki sıcakkanlılığı üst düzeye çıkar! (bak. Bonacchi 2013: 58f. ve Steinbach 2007: 244).

Görüldüğü üzere incelik, cömertlik, onay, tevazu, uzlaşma ve sıcakkanlılık nezaketin temel kurallarıdır. Bu sözeylemleri sergileyerek nazik olabilmek için Bonacchi'nin (2013: 157 vd.) Austin, Beebe ve Culpeper'a dayanarak açımladığı aşağıdaki nezaketsiz sözeylemlerden kaçınmak gerekir:

1) Kişinin kendi üstünlüğünü göstermek istediği "kibir".

2) Karşındakine aşağılama ve hakaret içeren "saldırganlık".

3) Kendi gücünü kullanıp karşındakini kontrol edecek şekilde hareket alanını kısıtlayan "sınırlayıcılık".

4) "Karşılıksızlık", diyalog karşıtlığıdır ve ötekinin tanınmasını gerektiği kuralını ihlal eder.

5. SONUÇ

Üstkavram olan abartma (Hyperbel), değer artırma (Übertreibung) ya da değer küçültme (Untertreibung) işlevi gören bir söz sanatıdır. Değer küçültme de kendi arasında değerlileştirme (positive Untertreibung) ve değersizleştirme (negative Untertreibung) olmak üzere ikiye ayrılır. Yani küçültme sanatı olumlu ve olumsuz olmak üzere iki yönlüdür. Sözel anlamda değerini aşağı çekmek suretiyle söylemine ve eylemine alçakgönüllülük, cömertlik, onay, incelik, uzlaşma ve sıcakkanlılık katarak nezaket çerçevesinde kalmak, olumlu anlamda değer küçültmedir, yani değerlileştirmedir. Örneğin bir öğretim üyesinin "Ne iş yapıyorsunuz?" sorusuna verebileceği yanıtlar şöyle olabilir: a) Üniversitede çalışıyorum, b) Devlet memuruyum, c) Öğretmenim[6], ç) Üniversitede hocayım, d) Öğretim üyesiyim, e) Profesörüm, f) Dekanım…[7] Özellikle ilk üç yanıtta değer küçülterek değerlileştirme, yani tevazu vardır.

Değersizleştirme (negative Untertreibung) ise yukarıda anılan nezaketsizlik eylem biçimlerini sözlü ya da sözsüz dil yoluyla insanın karşısındakine yansıtmasıdır. Kibirli, saldırgan, sınırlayıcı, baskılayıcı ve diyalog karşıtı tek yönlü tek yanlı dilsel eylemler, ötekinin tanınmasını olanaksızlaştıran ve değersizleştiren değer küçültme sanatı örnekleridir. Üst paragraftaki "e) Profesörüm, f) Dekanım" yanıtları bağlamla birlikte mimikler, jestler ve ses tonu dikkate alındığında nezaketsizlik örneği olarak değerlendirilir. Zira mesleksel konum nedeniyle biraz kibirli, biraz da baskılayıcı bir tutum söz konusudur.

KAYNAKÇA

Açıkgöz, N. (2017). Gülmece-Retorik İlişkisi ve Nasrettin Hoca Fıkraları. *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 6/ 14, s. 1-6. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://dedekorkutdergisi.com/Makaleler/2002878195_A%C3%87IKG%C3%96Z,%20NAMIK.pdf (Erişim tarihi: 09.02.2024).

Aksöz, M. (2017). *Biçemler ve Uygulamalı Öğretimi*. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.

Aksöz, M. (2020). Söz Sanatları ve Pazar Dili. *XII. Uluslararası Dil, Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Kongresi*, vol. 3, Rize, s.1172 - 1178.

Aksöz, M. (2022a). Sözcük Yineleme Biçemlerinin Birbirinden Farkları. *Middle East Internatıonal Conference On Contemporary Scıentıfic Studıes-VII*, vol. 7, Beyrut, s. 386-393.

Aksöz, M. (2022b). Literarische Stilmittel in Herta Müllers "Drückender Tango". *Schriften zur Sprache und Literatur VII / Dil ve Edebiyat Yazıları VI*, Konya: Çizgi Yayınevi, s. 215-225

Aksöz, M. (2023). Söz Sanatları ve Yalan. *Schriften zur Sprache und Literatur VII*, Konya: Çizgi Yayınevi, s.149-162.

Aksöz, M. & Akbulut, N. (2004). Ferid Edgü'nün Yazmak Eylemi Adlı Çalışmasında Tarafsızlık ve Biçem İrdelemesi. *4. Uluslararası Dil, Yazın ve Deyişbilim Sempozyumu,* s. 531-543.

Aksöz, M. & Balcı, T. (2023a). Gülmeye Dair Sözbilimsel Düşünceler. *4. Uluslararası Anadolu Bilimsel Araştırmalar Kongresi,* Kars, s. 1336-1346. https://tr.discoveranatolia.org/_files/ugd/614b1f_e26ecee2b8594fac934aa8b7e5b68499.pdf (Erişim tarihi: 31.7.2023).

Aksöz, M. & Balcı, U. (2023b). Türkçede Karşılığı Olmayan Biçemlerin Bazılarına İsim Önerisi. *4. Uluslararası Dicle Bilimsel Araştırmalar ve İnovasyon Kongresi,* Diyarbakır, s. 861-871.

[6] Kadro anlamında değil, bilgi aktaran anlamında.
[7] Böyle bir yöneticilik özelliği varsa.

Aksöz, M. & Bahatır, G. (2019). Yabancı Dil Olarak Almanca Derslerinde Biçem Öğretiminin Önemi. *Turkish Studies*,14/6, s. 2857-2868.

Argyle, Michael (1987). *Körpersprache & Kommunikation*, 4. Aufl. Paderborn: Junfermannsche Verlagsbuchhandlung.

Balcı, T. (2021). Sprechakte unter besonderer Berücksichtigung der Höflichkeit. *Diyalog. Interkulturelle Zeitschrift für Germanistik*, 9/1, s.108-121.

Balcı, T. (2023). Sprechakte und Werte-Erziehung im Fremdsprachenunterricht. *Schriften zur Sprache und Literatur VII / Dil ve Edebiyat Yazıları VII*, Konya: Çizgi Kitabevi, s. 31-40. https://www.cizgikitabevi.com/kitap/1681-schriften-zur-sprache-und-literatur-vii (Erişim tarihi: 31.7.2023).

Bonacchi, S. (2013). *(Un)Höflichkeit Eine kulturologische Analyse Deutsch-Italienisch-Polnisch*. Frankfurt a. M. et al: Peter Lang. https://www.academia.edu/7086781/_Un_H%C3%B6flichkeit_-_eine_kulturologische_Analyse_ Deutsch_-_ Italienisch_-_ Polnisch (Erişim tarihi: 31.7.2023).

Bußmann, H. (2008). *Lexikon der Sprachwissenschaft*. 4. Auflage. Stuttgart: A. Kröner.

Coşkun, M. (2010). Üslup Çalışmaları Üzerine. *Nesrin İnşası: Düzyazıda Dil, Üslup ve Türler (Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları V)*, İstanbul: Turkuaz, 72-83 chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://turkoloji.cu.edu.tr/ESKI%20TURK%20%20EDEBIYATI/menderes_coskun_uslup_calismalari.pdf (Erişim tarihi: 02.01.2024).

Divlekçi, C. (2007). Tarihsel Süreç İçerisinde Üslüba İlişkin Tanım Çabaları ve Bir Tanım Denemesi (I). *AÜÝFD XLVIII* (2007), sayı II, s. 117-133. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/582763 (Erişim tarihi: 28.12.2023).

Divlekçi, C. (2009). *Anlam-Üslûp İlişkisi Bağlamında Kur'ân'ın Üslûp Analizi (Fatiha Suresi Örneklemesi)* Doktora Tezi. T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12575/37457/249298.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Erişim tarihi: 28.12.2023).

Ersoy, İ. (2017). Üslup Kavramına Analitik Bir Bakış: Türkiye De Geleneksel Müziklerde Performans Normları. *Journal of International Social Research* 10(49), s. 302-314 https://www.researchgate.net/publication/316463131_USLUP_KAVRAMINA_ANALITIK_BIR_BAKIS_TURKIYE_DE_GELENEKSEL_MUZIKLERDE_PERFORMANS_NORMLARI (Erişim tarihi: 28.7.2023).

Glück, Helmut (2010). *Metzler Lexikon Sprache*. Stuttgart – Weimar: J. B. Metzler.

Karaman, F. (2018). Almanca Öğretmen Adaylarının Almancayı Öğretme Kaygısı. *Social Sciences Studies Journal, 4(20),* s. 2583-2588.

Karaman, F. (2014). Sözde Boş Sözlerin Edim Dilbilimsel Yanı. *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi,* sayı:12, s.57-65.

Öztürk, A. O. (2001). *Almanya Türküleri. Türk Göçmen Edebiyatının Sözlü/Öncü Kolu*. Ankara: Kültür Bakanlığı.

Öztürk, A. O. / Canbolat, D. (2021). "Almanya Türkülerine Yansıyan Dil ve Eğitim Sorunları". *Schriften zur Sprache und Literatur V / Dil ve Edebiyat Yazıları V*. Yay. Haz. Tahir Balcı, A.O. Öztürk ve M. Aksöz. Konya: Çizgi Kitabevi, s. 27-46.

Steinbach, M. u. a. (2007). *Schnittstellen der germanistischen Linguistik*. Stuttgart/ Weimar: J. B. Metzler.

Taşdelen, V. (2013). Nasreddin Hoca Fıkralarında İronik Unsurlar. *Temrin*, ,62, s. 9-18 https://avesis.yildiz.edu.tr/yayin/4ccae395-b4b2-4552-86fc-bc3308043079/nasreddin-hoca-fikralarinda-ironik-unsurlar (Erişim tarihi: 31.01.2023).

Ünal, R. (2015). *Peter Handke'nin Kaspar Adlı Tiyatro Eserinin Stilistik Açısından Analizi*. Yüksek Lisans Tezi. T.C. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://acikerisim.sakarya.edu.tr/bitstream/handle/20.500.12619/91092/T06302.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Erişim tarihi: 20.01.2024).

Zengin, D. (2000).Çağdaş Alman Edebiyatında Kısa Hikâye, *A.Ü. DTCF Dergisi*, Cilt: 40, Sayı: 3-4, s. 129-135.